

Rapport

efter kvalitetsgranskning av skolornas arbete
med demokrati och värdegrund vid Kvistbergs-
skolan i Torsby kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Kvistbergsskolan

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av skolornas arbete med demokrati och värdegrund i grundskolans senare år, företrädesvis årskurs 8 under våren 2012. Granskningen vid Kvistbergsskolan i Torsby kommun ingår i detta projekt.

Kvistbergsskolan besöktes den 12-15 mars 2012. Ansvariga inspektörer har undervisningsråden Karin Widlund och Anna Wide varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av skolornas arbete med demokrati och värdegrund genomförs i sammanlagt 17 grundskolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Kvistbergsskolan

Kvistbergsskolan är belägen i utkanten av samhället Sysslebäck i norra delen av Torsby kommun. Utbildningen i skolan omfattar förskoleklass och grundskolans årskurser 1-9. De flesta elever åker buss till skolan och upptagningsområdet är geografiskt stort. Till skolan kommer i årskurs 7 även elever som gått i en närliggande fristående skola.

I Kvistbergsskolan organiseras undervisningen i grundskolan i årskurserna 1-6 i åldersblandade klasser. I årskurserna 7-9 är undervisningen åldershomogen. Personalen är organiserad i två arbetslag, ett som arbetar med elever i förskole-

klass, årskurserna 1-6 samt fritidshem och ett arbetslag som arbetar med elever i årskurserna 7-9. Vid skolan går ca 130 elever i förskoleklass och årskurserna 1-9.

Vid skolan finns en rektor som ansvarar för all verksamhet vid skolan, rektorn är dessutom ansvarig för verksamheten vid Stöllets skolan som ligger ca fyra mil ifrån Sysseleback. Denna kvalitetsgranskning baseras främst på intervjuer och iakttagelser i årskurs 9.

Regelbunden tillsyn genomfördes vid Kvistbergsskolan av Skolinspektionen år 2009.

Resultat

Skolorna ska enligt skollagen och läroplanen bidra till att eleverna utvecklar sådan *medborgerlig kompetens* som behövs för att leva, verka och utöva ett aktivt medborgarskap i ett demokratiskt samhälle.¹ Detta arbete kräver av skolorna att de hos eleverna

- 1) förankrar grundläggande demokratiska *värderingar* som det svenska samhället enligt lagstiftningen vilar på, däribland tolerans, jämlikhet, solidaritet samt respekt för mänskliga rättigheter och för vår gemensamma miljö
- 2) utvecklar *kunskaper* om politik och samhälle, dvs. teoretisk kunskap om hur demokratin fungerar, samt andra kunskaper som behövs för att aktivt kunna delta i samhällslivet
- 3) främjar vissa *förmågor* i form av praktiska färdigheter som alla behöver för att leva och verka i ett demokratiskt samhälle, såsom läskunnighet, informationssökningskompetens, självständigt och källkritiskt tänkande samt kommunikationsförmåga, men också praktisk erfarenhet av ansvarstagande, delaktighet och inflytande.

Kvalitetsgranskningen har med utgångspunkt i detta gjort en bedömning av om undervisningen och kommunikationsklimatet på Kvistbergsskolan ger eleverna förutsättningar att tillägna sig sådan medborgerlig kompetens, i form av grundläggande värden, kunskaper och förmågor, som de enligt styrdokumentet behöver. Granskningen spänner över två områden. Inom dessa redovisas

¹ Skollagen (2010:800) 1 kap. 4, 5 och 10 §§ samt 10 kap. 2 §; Lgr11, *Läroplan för grundskolan, fritidshemmet och förskoleklassen* (2011), 1. Skolans värdegrund och uppdrag, 2.1. Normer och värden, 2.2. Kunskaper, 2.3. Elevernas ansvar och inflytande, 2.8. Rektors ansvar samt 3. Kursplaner avseende de ämnen i vilka lektioner har besökts. Se även *Litteraturöversikt inför kvalitetsgranskning med inriktning mot skolans arbete med demokratiuppdraget och värdegrunden*, Ekman (2011) på www.skolinspektionen.se/demokrati.

de utvecklingsområden som bedöms föreligga. *Det första* området berör skolans kommunikationsklimat på en övergripande skolnivå inklusive rektors ansvar för att det finns en helhetssyn och gemensam arbetsstrategi då det gäller skolans demokrati- och värdegrundsuppdrag. *Det andra* området avser kommunikationsklimatet på klassrumsnivå och lärarnas ansvar för demokrati- och värdegrundsuppdraget i den undervisning som bedrivs i enskilda ämnen. Inom varje granskningsområde kan det förekomma flera olika utvecklingsområden.

Förhållningssätt och kommunikationsklimat på skolnivå

De kvalitetsaspekter som beskrivs och diskuteras under denna rubrik uppehåller sig kring huruvida rektor och lärare tar ansvar för att det råder ett tillåtande diskussionsklimat på skolan och om rektor säkerställer att samsyn och en gemensam strategi genomsyrar skolans demokrati- och värdegrundsarbete.

Skolans kommunikationsklimat

Kvistbergsskolan är en skola belägen i glesbygd i norra delen av Torsby kommun, i samhället Sysslebäck och här bor det ca 500 personer. Flertalet invånare på orten är på olika sätt involverade i en stark kultur av jakt, fiske och skidåkning. Många av invånarna känner varandras familjer sedan generationer tillbaka. Utflyttningen från samhället är stor, flertalet elever som lämnar årskurs 9 flyttar till Karlstad eller Torsby för att gå i gymnasieskolan. Då det saknas arbetstillfällen i Sysslebäck med omnejd är det få som flyttar tillbaka och få som är nyinflyttade.

Vid samtal med personal vid Kvistbergsskolan berättar de att de tycker att en av skolans styrkor är att de känner eleverna och deras familjer väl och att det är korta informationsvägar till föräldrar. Samtidigt kan det enligt personalen finnas en fara i att eleverna inte blir sedda för den person de är utan blir predestinerade utifrån kunskap som finns om t.ex. en släkting till eleven. Vid skolan går få elever med annat modersmål än svenska.

Kvistbergsskolans symbol är en älg och på hemsidan kan man läsa att "Älgen är skolans symbol eftersom natur och djurliv genomsyrar hela bygden...." Vid skolan finns lärare som arbetat på skolan i över fyrtio år och lärare som själva varit elever vid skolan. Skolkulturen präglas enligt, vad som framkommer vid intervjuer och genomförda observationer, av en tydligt uttalad vilja av att hålla liv i bygdens traditioner. Lärarna berättar att skolan varje år anordnar en bankett för eleverna i årskurserna 7- 9 där älgköttet som skjutits vid gemensam jakt serveras. En annan tradition är att eleverna i årskurs 9 varje år anordnar firan-

det av Valborg och Lucia. De starka traditionerna, som anses självklara och aldrig omprövas t.ex. i form av diskussioner med eleverna har bidragit till att en "tystnads kultur" dominerar skolan och försvårar ett ifrågasättande och utveckling av traditioner och förhållningssätt. Den homogena sammansättningen av elever uppvuxna i samma kultur, samt lärare som länge verkat vid skolan, försvårar dynamiska samtal där ett ifrågasättande kan leda till förändringar av bland annat rådande traditioner vid skolan och bidra till att världen utanför Sysseleback kommer närmare byn.

Kvistbergsskolan är en lugn skola, klimatet är vänligt, svordomarna få, kränkande behandling förekommer enligt lärare och elever sällan² och lokalerna är helt fria från klotter. Alla lokaler är olåsta och lärare och annan personal finns tillgängliga för eleverna. Personalen beskriver i den av Skolinspektionen utdelade enkät som lärarna ombads besvara, skolan som en plats där det är "högt i tak"³. Enligt lärarna är personalrummet den vanligaste mötesplatsen för spontana diskussioner lärare emellan, men även klassrummet är ett ställe för flexibilitet och spontanitet. Rektorn vid skolan har vid inspektörernas besök varit anställd i snart ett år. Rektorn bor inte i Sysseleback och delar sin tid mellan Kvistbergs- och Stöllets skolan. Vid intervju med rektorn framkommer uppgifter om att kulturen vid skolan försvårar implementering av styrdokumentet och diskussioner som skulle kunna leda till förändringar såsom att öka elevernas kunskaper om världen utanför Sysseleback. För en del av skolans lärare är vidmakthållandet av jakt och friluftsliv samt idrottsliv högt prioriterat och rektorn uppger att det väcker irritation när rektorn driver skolförfattningarnas krav före traditionerna. Som exempel på sådana förändringar nämner rektorn att skolan under många år haft ett stort antal friluftsdagar med temat jakt/fiske, friluftsliv och idrott, antalet dagar är nu kraftigt reducerade. Samtal med lärare visar att det finns lärare vid skolan som välkomnar en öppen diskussion om den egna verksamheten i förhållande till de krav lärare som tjänstemän har att hantera. De berättar att nya lärare som anställs vid skolan på ett självklart sätt förväntas bli en del av den kultur som råder, detta eftersom diskussioner och ifrågasättande av t.ex. innehållet vid friluftsdagar så gott som aldrig förekommer. Vid samtal med elever framkommer det att det är många elever vid skolan som inte delar de intressen som av tradition tas för givna på skolan och att en del elever skulle kunna ha förslag på andra aktiviteter än jakt och fiske inför en friluftsdag om de blev tillfrågade. Det samma gäller enligt eleverna kravet på att från och med årskurs 7 medverka i antingen elevrådet eller Skolidrotts-

² I elevenkäten svarar majoriteten av eleverna att påståendet "I min skola blir man dåligt behandlad om man uppfattas som annorlunda" inte stämmer.

³ De flesta lärarna instämmer i enkäten i påståendet "På den här skolan råder det ett öppet och tillåtande samtalsklimat bland personalen" stämmer mycket eller ganska bra överens med deras egna åsikter.

föreningen (skolIF). SkolIF sägs ha stark ställning och det saknas enligt eleverna forum för att diskutera andra typer av föreningar som en del hellre skulle vilja vara med i än i skolIF och elevråd, som exempel på detta nämns musik.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att det vid Kvistbergsskolan finns förutsättningar för ett demokrati- och värdegrundsarbete. Dock sker detta i liten omfattning och då på den enskilde lärarens initiativ vilket är ett resultat av den kultur av tystnad och traditioner som råder. Skolförfattningarnas krav på elevmedverkan och det tydliga uppdraget att fostra eleverna till aktiva samhällsmedborgare försvåras av en kultur där lärare blir bärare av traditioner i stället för att ta till vara den lust och nyfikenhet som finns hos eleverna.

Skolans samsyn och arbetsstrategi

Vid Kvistbergsskolan finns en likabehandlingsplan som gäller för läsåret 2011/12, denna är gemensam för både Kvistbergsskolan och Stöllets skolan. Planen innehåller endast lite information om hur lärare och elever vid Kvistbergsskolan ska arbeta tillsammans för att uppnå ett gott klimat vid skolan och för att skapa en gemensam värdegrund. Planen saknar redogörelse för och analys av föregående års arbete med normer och värden. I likabehandlingsplanen hänvisas till olika enkätundersökningar som gjorts vid skolorna, resultaten för Kvistbergsskolan kan dock inte redovisas, skälet uppges vara att för få elever deltagit, men anledningen till detta anges inte.

Vid intervju med lärarna framkommer att de inte har en för skolan gemensam, uttalad värdegrund. Enligt lärarna som undervisar i årskurserna 7-9 är "diket" mellan dem och undervisande lärare i förskoleklass och årskurserna 1-6 djupt. Skolan saknar gemensamma strategier för att försäkra sig om att värdegrundsarbetet omfattar samtliga lärare vid skolan och därmed kommer alla elever till del. Lärarna som undervisar i årskurserna 7-9 är få, de känner varandra väl och detta är enligt dem själva en garanti för att de arbetar tillsammans med sina elever för att förankra den värdegrund som styr samhället och därmed också skolan. Enligt lärarna behöver de inte avsätta tid för att t.ex. normkritiskt diskutera vilket förhållningssätt om råder bland dem. Detta, säger lärarna, vet de ändå genom att de känner varandra väl. Samtal med eleverna visar att de inte kan ge exempel på tillfällen när de tillsammans med lärarna har pratat om vad värdegrund är eller haft diskussioner om vilket förhållningssätt som ska gälla

vid skolan. När eleverna ska fylla i den enkät som Skolinspektionen vid granskningsbesöket ber dem besvara, är ordet "värdegrund" det ord som flest elever frågar om. De känner inte till detta begrepp och kan således inte heller associera till det⁴.

Vid intervjuer med både lärare och elever blir det tydligt att ordet elevinflytande står för det formella inflytandet eleverna har via elevråd och skolIF. Lärarna har enligt intervju inte diskuterat eller tillsammans tagit ställning till vad ordet elevinflytande står för, då det gäller den egna undervisningen och elevernas möjlighet att påverka sitt eget lärande i de ämnen de undervisar i. Som ett exempel på hur skolan arbetar med elevinflytande berättar lärarna att när eleverna börjar årskurs 7 har de en del fritidsaktiviteter tillsammans. De är då ute i naturen och har aktiviteter som bygger på jakt, fiske och friluftsliv. Eleverna säger vid intervju att de inte diskuterar vad de här dagarna ska innehålla utan att det från skolans sida tas för givet att dagarna ägnas åt just jakt, fiske och friluftsliv. Lärarna säger vid intervju att fritidsaktiviteterna blir tillfällen då elevinflytande och elevdemokrati praktiseras och kommer alla till del. Elevernas möjlighet att påverka hur de själva bäst lär sig handlar emellertid enligt eleverna uteslutande om alternativa redovisningssätt eller vilken typ av prov som ska ges.

Skolan har ordningsregler. Dessa ärvs år från år och nya elever vid skolan får dem upplästa och får veta att detta är reglerna som gäller vid Kvistbergsskolan. Vid intervjuer med eleverna i årskurs 9 berättar de att de försökt ändra en av skolans regler och att de gjort detta genom att på demokratisk väg gå via elevrådet. Enkäter hade delats ut till samtliga elever vid skolan och majoriteten var för förslaget på regeländring. Lärarna tog med elevernas förslag till ett möte med föräldrarna, eleverna fick inte vara med vid detta tillfälle och förslaget röstades ned. Eleverna uttrycker en tydlig besvikelse över att de inte lyckades nå en förändring, men framför allt över att de inte fick några argument för varför deras förslag inte godtogs. Några samtal mellan elever och vuxna om beslutet förekom inte enligt eleverna och just därför hade de svårt att acceptera att deras förslag inte ledde till önskad förändring. Detta exempel ger en bild av att eleverna vid skolan har demokratiska kompetenser som inte tas tillvara i arbetet med att utveckla den medborgerliga kompetens som skolan ska bidra till att utveckla hos eleverna.

⁴ Den öppna frågan var i både lärar- och elevenkäten formulerad på samma sätt, nämligen "Beskriv (kortfattat) vad värdegrund betyder för dig".

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att Kvistbergsskolan i årskurserna 7-9 saknar ett gemensamt förhållningssätt i demokrati- och värdegrundsarbetet. De demokratiska kompetenser som tränas gemensamt och medvetet är det formella inflytandet eleverna kan ha via klassråd, elevråd och skolIF. Enligt skollagen ska eleverna t.ex. vara med och utforma de ordningsregler som ska gälla vid skolan under innevarande läsår, då så inte sker är detta en brist skolan har att arbeta med. Det är upp till den enskilde lärarens kompetens och vilja att i undervisningssituationen ge eleverna möjlighet att träna de medborgerliga kompetenser som är en del av skolans demokratiska uppdrag.

Personalen vid Kvistbergsskolan behöver definiera vad läroplanens värdegrunds- och demokratiuppdrag innebär, så att en diskussion kring arbetet med demokrati och värdegrundsfrågor kommer i gång och för att hitta former för att skapa en samsyn vid skolan. Detta för att demokrati- och värdegrundsfrågor ska bli en naturlig del av den professionella vardagen för samtliga lärare vid skolan.

Undervisning och kommunikationsklimat i klassrummen

Det kvalitetsaspekter som beskrivs och diskuteras under denna rubrik uppehåller sig vid hur demokrati- och värdegrundsuppdraget iscensätts i klassrummen och hur det anpassas till undervisningen i olika ämnen. Resonemangen lyfter fram om undervisningen struktureras och genomförs så att alla elever får möjlighet att uttrycka, utmana och kritiskt reflektera över sina egna föreställningar och åsikter i relation till olika slags kunskap, synsätt och normer.⁵

Kunskaper och värden i undervisningen

Vid samtal med rektorn och lärare vid skolan är alla överens om att undervisningen på olika sätt och i samtliga ämnen, ska genomsyras av det demokrati- och värdegrundsarbete som författningarna föreskriver. Att så inte är fallet i vardagen säger sig vissa av lärarna vara medvetna om och betraktar detta som ett av skolans utvecklingsområden. Skolans uppdrag att bidra till och stödja elevernas utveckling till aktiva samhällsmedborgare och ge dem verktyg för att kunna bli demokratiska samhällsmedborgare syns i stort sett inte under de lektioner som inspektörerna observerar.

⁵ Skolverkets Allmänna Råd (2011). *Planering och genomförande av undervisningen – för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan*. Skolverket: Stockholm.

Undervisningen vid Kvistbergsskolan är i flertalet ämnen traditionell och det är under vissa lektioner svårt att se några spår av gällande läroplan som grund för undervisningen. Under de lektionsobservationer som inspektörerna gjorde fanns i stort sett inga inslag som tog sin utgångspunkt i elevernas erfarenheter eller nyfikenhet på världen utanför Syssleback. Inspektörerna observerade inte heller några lektioner som tog sin utgångspunkt i att väcka nyfikenhet hos eleverna och få eleverna att ta större del i undervisningen. Detta i syfte att öka deras stimulans och lust att lära och därmed deras medborgerliga kompetens och förbereda dem för framtiden och för ett samhälle med en mångfald som saknas i Syssleback. I stort sett samtliga elever som lämnar årskurs 9 flyttar till t.ex. Karlstad för att gå i gymnasieskolan.

Genomförda observationer visar att det är läraren som styr lektionen. Planeringen ifrågasätts inte av eleverna och de fåtal frågor eller påståenden som kommer från eleverna leder oftast inte till diskussioner eller fördjupningar. Under en av de lektioner som inspektörerna deltar i arbetar eleverna med islam och uppgiften är att ta reda på och förklara ord och uttryck som hör hemma inom religionen. I stället för att diskutera skillnader och likheter mellan kulturer och religioner och ta utgångspunkt i elevernas frågor och funderingar, talar läraren om för eleverna vilka svar som är "rätt", dock till synes utan att beakta läroplanens krav om saklighet och allsidighet i undervisningen. Eleverna får t.ex. lära sig att muslimer inte äter griskött för att "grisen är läskig" och att muslimer röker mer än människor som inte är muslimer. De fåtal initiativ som kommer från eleverna om att vilja diskutera något, t.ex. en fråga om hur många muslimer det finns i Värmland, tas inte tillvara utan blir inget mer än frågor som hänger kvar i luften. Läraren tar inte vid något tillfälle möjligheten att skapa resonerande och problematiserande samtal som tränar elevernas medborgerliga kompetens, exempelvis i fråga om kritiskt tänkande eller självständiga etiska ställningstaganden. Under de intervjuer som inspektörerna har med representanter från eleverna framkommer att de i stort sett aldrig ser på film, tv, läser dagstidningar, åker på studiebesök eller har besök vid skolan, som ett sätt att föra in samhällets mångfald i skolan. Under besöket ser inspektörerna också lektioner där läraren ger eleverna möjlighet att prata två och två eller i grupp och där aktuella texter används. Däremot förekommer inga spontana diskussioner eller öppna demokratiska samtal där eleverna får träna sig i att uttrycka och diskutera olika åsikter.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att kunskaper och värden i relation till den medborgerliga kompetens som eleverna ska utveckla, saknas i alltför hög utsträckning. Detta i stort sett i samtliga de ämnen och lekt-

ioner som Skolinspektionen har observerat. Skolan har ett stort ansvar för att förbereda eleverna på ett framtida aktivt medborgarskap, inte minst då eleverna på Kvistbergsskolan växer upp i en del av Sverige som inte på ett naturligt sätt ger eleverna möjlighet att ta del av den mångfald som finns i andra delar av landet. Skolan måste arbeta för att eleverna på ett självklart sätt deltar i undervisningen och motiveras och ges lust och stimulans att vilja ställa frågor, delta i diskussioner och få utveckla de verktyg som behövs för att leva och verka i ett demokratiskt samhälle. För att detta ska bli möjligt för eleverna måste undervisningen knytas till gällande kursplaner och aktuell läroplan.

Alla elevers möjligheter att komma till tals i undervisningen

I den enkät som samtliga elever får besvara under Skolinspektionens besök handlar några av frågorna om elevernas möjlighet att få diskutera och om lärarna bryr sig om vad eleverna tycker och tänker. Eleverna vid Kvistbergsskolan tycker att de har möjlighet till detta men att lärarna inte uppmuntrar dem till att reflektera över det de hör och läser. Under de lektioner som inspektörerna observerar finns det få tillfällen när eleverna på eget initiativ räcker upp handen och vill fråga om något som inte är ett direkt svar på en av läraren ställd fråga. Det förekommer dock aldrig att någon elevs fråga leder till en diskussion där läraren öppnar upp för alla elever att delta utan elevernas frågor blir mer en parentes i den undervisning som pågår.

Det finns en grupp med elever som under observerade lektioner och enligt intervjuade lärare och elevhälsoteam, alltid är tysta och inte vill svara på frågor eller delta i några former av samtal. Detta har, enligt samtal med lärarna och elevhälsoteamet, med tiden blivit accepterat och en del av lärarna uppger att de har slutat att försöka komma på sätt att få även dessa elever att delta muntligt när tillfälle ges. Vid samtal med eleverna berättar de att de ibland "ger upp", de säger sig ha försökt att påverka undervisningen genom att ge förslag på hur och med vad de skulle vilja arbeta, men sällan fått gehör för detta. Nu uppger de att de gör det de ska och att det ibland märks att de har tråkigt genom att klassen blir mer pratig om annat än det som lektionen handlar om men att de för det mesta är tysta och gör det de blir tillsagda att göra.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att Kvistbergsskolan behöver arbeta för att nå en samsyn kring elevernas rätt till att kunna påverka sitt eget lärande, detta för att öka lusten och engagemanget i lärandet.

Eleverna vid skolan har sällan möjlighet att få uttrycka sina åsikter eller komma till tals i undervisningen. Lärarna måste planera lektionerna så att de utgår från elevernas erfarenheter och intressen, detta i syfte att öka elevernas lust att lära men också för att medvetet träna de kompetenser som det innebär att kunna uttrycka åsikter och delta i ett samtal. Enligt skollagen ska varje skola systematiskt arbeta med hur elevernas möjlighet till att påverka sitt eget lärande ska öka med stigande ålder, ett sådant arbete saknas vid skolan.

Kritiskt och normkritiskt tänkande i undervisningen

Enligt skolförfattningarna⁶, såsom de uttolkas i Skolverkets Allmänna råd⁷ bör läraren i sin undervisning utmana elevernas föreställningar i förhållande till såväl vetenskaplig som erfarenhetsbaserad kunskap samt till normer, värderingar och olika perspektiv. Detta är en del av det som kan betraktas som närvaro av kritiskt och normkritiskt tänkande på lektionerna i olika ämnen. Det ställer stora krav på lärarens egen medborgerliga kompetens, inte bara i fråga om att kunna hantera elevernas relationer och kontroverser, utan även att hantera de många dilemman som ryms i skolans/samhällets mångfald och inom ramen för demokratiuppdraget.

Kvistbergsskolan är en skola där lärarna saknar kollegor i det egna ämnet och således saknar de också möjligheter att inom ämnets ram diskutera dilemman enligt ovan. Skolan uppges inte heller ha forum där samtliga lärare diskuterar undervisning, värdegrund eller förhållningssätt i organiserade former. Lärarna menar att de är så få att de tar den här typen av samtal när det lämpar sig och då pratar man med de kollegor som råkar vara i personalrummet samtidigt. Lärarna säger vidare att det inte finns någon tradition vid skolan eller något uttalat behov av att ha "öronmärkt" tid för den här typen av diskussioner eller för att ta ett beslut som alla omfattas av. Granskningen visar, såsom framgått ovan, att eleverna i vissa ämnen är helt utlämnade till lärare som bygger sin undervisning på eget tyckande och inte på vetenskaplig och erfarenhetsbaserad kunskap och där normkritiska diskussioner inte förekommer. Enligt läroplanen ska undervisningen vara saklig och allsidig och skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Normkritiska diskussioner är enligt elever och lärare inte så vanliga, eleverna tror att det går att vara

⁶ Skollagen (2010:800) 1 kap. 5 § och 3 kap. 3 §

⁷ Skolverket (2011), kap. "Genomförande".

homosexuell vid skolan och de tror att det går att vara från ett annat land, men de säger sig inte veta för diskussioner av den här typen är sällan förekommande. De uppger sig inte heller ha diskuterat eller tränat på att hantera material hämtat från internet varken källkritiskt eller med utgångspunkt i ett normkritiskt förhållningssätt. Detta trots att årskurs 9 under genomförda observationer vid tidpunkten för Skolinspektionens granskning var i färd att göra ett slutarbete om islam där kunskap från böcker, enligt instruktionerna för arbetet, skulle jämföras med medias bild av samma religion. Under ett av inspektörernas lektionsbesök ställer eleverna frågor om hur de ska förhålla sig till denna uppgift. I stället för att få relevanta svar på sina frågor förlänger läraren tiden för uppgiften från mars till maj utan vidare förklaring.

Sammanfattningsvis är det Skolinspektionens bedömning att skolledningen behöver säkerställa att Kvistbergsskolans personal arbetar utifrån det demokrati- och värdegrundsuppdrag som författningarna kräver. För att varje elev ska få tillgång till de redskap och utveckla de kompetenser som behövs för att leva och verka som en aktiv samhällsmedborgare krävs det att personalen har förmåga att hantera uppdraget och har insikt om vilka perspektiv, normer och värderingar som präglar den egna tjänstemannarollen. Torsby kommun är enligt officiell statistik en av de kommuner i Sverige som har lägst valdeltagande i riksdagsvalet, detta borde vara ytterligare ett skäl till att skolan medvetet arbetar för att ge eleverna de medborgerliga kompetenser och den kunskap de behöver för framtiden.

Lektionsobservationer och samtal med lärare och elever visar att det vid skolan föreligger ett behov av samtal om undervisning, eget förhållningssätt och en för skolan gemensam strategi för arbetet med värdegrunden.

Syfte och frågeställningar

Skolan har ett dubbelt uppdrag som förstärkts i den nya skollagstiftningen, och som består i att förmedla och förankra såväl kunskaper som demokratiska värden. Det demokratiska uppdraget ska enligt styrdokumentet genomsyra hela verksamheten och vara närvarande i undervisningen i alla ämnen. Kvalitetsgranskningens syfte är att granska hur detta sker på grundskolor runt om i landet, för att identifiera utvecklingsområden såväl som framgångsfaktorer som kan bidra till förhöjd kvalitet i skolornas demokrati- och värdegrundsarbete.

För att uppnå syftet genomförs granskningen utifrån en övergripande frågeställning om *hur uvida undervisningen och kommunikationsklimatet på de granskade skolorna ger eleverna förutsättningar att tillägna sig medborgerlig kompetens i form av grundläggande värden, kunskaper och förmågor, som de enligt styrdokumentet behöver för att leva och verka i ett demokratiskt samhälle*. Denna frågeställning har i sin tur brutits ned i sex mer specifika frågor, som omfattar olika delar av de enskilda skolornas demokrati- och värdegrundsarbete inom ramen för de båda granskningsområdena ovan:

- 1) Säkerställer rektor att det finns en gemensam strategi som genomsyrar skolans demokrati- och värdegrundsarbete?
- 2) Tar rektor och lärare ansvar för att det råder ett diskussionsklimat på skolan som tillåter olika slags meningsutbyten?
- 3) Struktureras och genomförs undervisningen så att eleverna får ta del av både kunskaper och värden?
- 4) Struktureras och genomförs undervisningen så att alla elever får komma till tals?
- 5) Struktureras och genomförs undervisningen så att information kan värderas, kommenteras och diskuteras kritiskt och sakligt i olika ämnen?
- 6) Struktureras och genomförs undervisningen så att olika åsikter, normer och synsätt tillåts, synliggörs och vid behov diskuteras normkritiskt?

Metod och material

Granskningen genomförs i form av så kallade *fallstudier*, på totalt 17 grundskolor, slumpmässigt utvalda i 10 kommuner med lågt valdeltagande i senaste riksdagsvalet. Fallstudieansatsen innebär att varje skola betraktas som ett separat "fall" och de enskilda skolornas processer avseende demokrati- och värdegrundsarbetet granskas utifrån så många källor som möjligt och med hjälp av flera olika metoder. Särskilt fokus läggs på lektionsobservationer, genom att inspektörerna tillbringar största delen av de fyra dagar som de visats på en skola, med att följa en viss klass eller elevgrupp, företrädesvis i årskurs 8, på deras undervisning i olika ämnen. I Kvistbergsskolan följde inspektörerna en klass i årskurs 9 och observerade 9 lektioner. I anslutning till lektionsobservationerna har samtal förts med undervisande lärare och enkla enkäter har delats ut till elever och lärare. Underlag för bedömning har utöver detta erhållits genom en övergripande dokumentgenomgång, däribland av skolans självvärdering av verksamheten och lärarnas lektionsplaneringar samt av fokusgruppin-

tervjuer med elever, lärare respektive övrig personal och en avslutande intervju med rektor.